

Орієнтовне календарно-тематичне планування передбачає розділи, що методично продумано співвідносяться: «Дата», «Зміст навчального матеріалу», «Теорія літератури», «Мистецький контекст», «Міжпредметні зв'язки», «Позакласне читання».

Планування для 5 і 6 класів розроблено на 121 навчальну годину (орієнтовно, згідно з Типовою освітньою програмою, рекомендована кількість тижневих годин – 3,5 (I семестр – 4 год.; II семестр – 3 год.)), що відповідає структурі навчального року. Однак кількість і розподіл навчальних годин на вивчення інтегрованих курсів визначає заклад освіти з урахуванням навчального навантаження, визначеного на відповідні навчальні предмети, відтак розподіл навчальних годин може бути іншим, зокрема I семестр – 3 год.; II семестр – 4 год., потижневе чергування годин тощо.

У календарному плануванні передбачено проведення уроків різного типу: текстуального вивчення художніх творів – 95 год., розвитку мовлення – 6 год. (у межах годин на текстуальне вивчення), виразного читання – 6 год., позакласного читання – 8 год., вивчення літератури рідного краю – 4 год., узагальнення та систематизації вивченого – 6 год. Окрім того, відведено 2 години резервного часу, який учитель/вчителька зможе використати на один із типів уроків залежно від конкретних навчальних завдань.

Рекомендовано значну кількість годин на виразне читання, що є надзвичайно важливо для адаптаційного періоду основної школи. Виразне читання передбачає не лише читання напам'ять, а й інші види читання, зокрема ланцюжком, читання із зупинками, вибіркоче, коментоване, читання з маркуванням тексту, в особах, у парах.

Вивчення літератури рідного краю запропоновано в кожному семестрі. Такі уроки варто проводити не в кінці семестру, а в межах тематичних розділів, споріднених із основним змістом програми.

Відповідно до модельної навчальної програми уроки позакласного читання рекомендовано організовувати саме до тих програмових тематичних розділів, що викликають найбільший читацький інтерес учнів/учениць.

Деякі поняття теорії літератури вказано для опрацювання в межах декількох навчальних занять, що відтворено у структурі календарного планування.

Рубрика «Мистецький контекст» має рекомендаційний характер і вказує на твори різних видів мистецтва, розгляд яких сприятиме цілісному розумінню виучуваного художнього твору.

У рубриці «Міжпредметні зв'язки» вказано орієнтовні навчальні теми з інших навчальних предметів, зокрема з української мови, іноземної мови, предметів громадянської та історичної освітньої галузі, звернення до яких сприятиме глибокому осмисленню навчального матеріалу на уроках інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної).

3.3. РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕГРОВАНОГО ТА КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДІВ

У ПІДРУЧНИКАХ «ЛІТЕРАТУРА (УКРАЇНЬСЬКА ТА ЗАРУБІЖНА)» ДЛЯ 5–6 КЛАСІВ

На засадах інтегрованого та компетентнісного підходів створено підручники «Література (українська та зарубіжна). 5 клас»¹ (автори: Т.О. Яценко, В.І. Пахаренко, І.А. Тригуб, О.А. Слижук; гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України № 140 від 8 лютого 2022 р.) і «Література (українська та зарубіжна). 6 клас»² (автори: Т.О. Яценко, В.І. Пахаренко, І.А. Тригуб, О.А. Слижук; гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України № 254 від 8 березня 2023 р.), що успішно пройшли апробацію в пілотних закладах загальної середньої освіти Нової української школи.

¹ Яценко Т.О., Пахаренко В.І., Тригуб І.А., Слижук О.А. Література (українська і зарубіжна): підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти: у 2-х част. Київ: ВД «Освіта», 2022. Ч. I. 240 с.; Ч. II. 240 с.

² Яценко Т.О., Пахаренко В.І., Тригуб І.А., Слижук О.А. Література (українська і зарубіжна): підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти: у 2-х част. Київ: ВД «Освіта», 2023. Ч. I. 240 с.; Ч. II. 240 с.

Ознайомитися зі змістом і структурою підручників «Література (українська та зарубіжна). 5 клас» можна за покликанням: <https://lib.iitta.gov.ua/731717/>, «Література. (українська та зарубіжна). 6 клас» — за покликанням: <https://lib.iitta.gov.ua/736086/>.

Системність щодо інтеграції прослідковується у всіх тематичних розділах означених підручників.

Конкретизуємо прикладами. Тематична інтеграція прослідковується у процесі вивчення у 5 класі казок. Запропоновано виконання такого дослідницького завдання із рубрики «Читай і досліджуй!»: «Панчатантра» значно вплинула на творчість українського письменника Івана Франка. Підготуй невеличке повідомлення про переосмислення казок «Панчатантри» І. Франком. Завдання має випереджальний характер. Про терміни його виконання запитай у вчителя/вчительки». Тематичну спорідненість засвідчує навчальний матеріал рубрики «У колі мистецтв» до навчальної теми щодо вивчення казки І. Франка «Фарбований Лис»: «Казка «Фарбований Лис» своєю появою завдячує індійському народному мистецтву. Іван Франко вказував, що за основу для своєї казки він узяв індійську народну казку «Фарбований шакал», що входить до збірки давньоіндійських казок про тварин, байок, притч, яка має назву Панчатантра. До цієї мудрої давньої книги, як ти вже знаєш, звертався не лише Іван Франко, а й Леонід Глібов, створюючи свої байки».

Рубрика «Ти вже знаєш» до тематичного розділу «Дивовижний світ природи» актуалізує знання учнів/учениць 5 класу про пейзаж у художніх творах і його види: «Пригадай чудові картини зміни пір року, зображенні В. Шевчуком у казці «Чотири сестри», пейзаж підводного світу в «Русалоньці» Г.К. Андерсена». Запитання рубрики «Поміркуй!» також орієнтовані на інтеграцію: «Художнє слово Р. Бернса особливо припало до душі українцям. Як ти гадаєш, чому? Т. Шевченко називав його «поетом народним і великим». Чим схожі долі, тематики творів, художні манери цих двох митців?»

У процесі вивчення казки М. Вінграновського «Гусенятко» акцентуємо увагу п'ятикласників/п'ятикласниць на тому, що вони вже знають «поетичні та прозові твори про природу. Краса природи зачарувала тебе в поезіях шотландця Роберта Бернса та українця Павла Тичини, захопленням та співчуттям пройнято оповідання про відважного бультер'єра канадійця Ернеста Сетона Томпсона «Снап», гармонія світу людини та природи утверджується в повісті-казці «Мауглі» англійського письменника Джозефа Редьярда Кіплінга».

У рубриці «Підсумуй!» запропоновано завдання інтегративного характеру: «Порівняй ставлення автора та героїв твору до тварин в оповіданні М. Вінграновського «Гусенятко» та в оповіданні Е. Сетона-Томпсона «Снап».

Текстуальне вивчення оповідання «Хатіко» сучасної української письменниці М. Морозенко розпочинається рубрикою «Ти вже вмієш», де передбачено завдання на реалізацію інтегрованого підходу. На прикладі оповідання Е. Сетона-Томпсона «Снап» п'ятикласники/п'ятикласниці повинні визначати ознаки анімалістичного твору, довести, що оповідання М. Морозенко «Хатіко» також має ознаки анімалістичного, подумати, що спільного між героями цих творів і чим вони відрізняються.

У процесі вивчення у 6 класі творів розділу «Міфи народів світу» запитання рубрики «Поміркуй!» актуалізують предметні знання шестикласників про міфи та орієнтують на тематичні паралелі: «Пригадай міф про Берегиню, відомий тобі з п'ятого класу. Кого із героїв праукраїнської міфології нагадав тобі Прометей? Свою думку обґрунтуй».

Про тематичну спорідненість під час опрацювання міфології йдеться і в рубриці «У колі мистецтв». Навчальна інформація про безсмертний подвиг Прометея, що знайшов художнє відображення в творах різних видів мистецтва, зокрема трагедії давньогрецького драматурга Есхіла, поезії англійського поета Дж. Байрона, українських поетів Т. Шевченка, М. Рильського, поетеси Л. Костенко, музиці німецьких композиторів Р. Ваґнера (симфонічна поема «Прометей») та Л. ван Бетховена (балет «Творіння Прометея») сприяє розвитку ключової культурної компетентності учнів/учениць. У творчому завданні рубрики «Читай і досліджуй!» акцентовано на п'ятому подвигу Геракла, що поклав початок появі Олімпійських ігор, та запропоновано після текстуального оп-

рацювання цього міфу підготувати повідомлення на одну із тем: «Історія олімпійських ігор» або «Українські спортсмени – олімпійські чемпіони».

Тематичний розділ «Народні пісні», що вивчається в 6 класі, розроблено з урахуванням інтеграції як сутнісної ознаки презентації навчального матеріалу. У «Мовній скарбничці» зазначається, що свято Івана Купала відзначають різні народи: «У литовців цей день називається *Saulės* – День Сонця, у латвійців – День Яніса та Ліго, у болгар – Єньовдень». Для закріплення вивченого шестикласникам запропоновано дати відповіді на запитання рубрики «Підсумуй!»: «Про які схожі звичаї та традиції різних народів тобі стало відомо? Чому, на твою думку, різні народи мають багато спільного у фольклорі?».

Тематична спорідненість чітко увиразнюється у змістовому наповненні навчальних тем тематичного розділу «Мудрість байки» у 6 класі. Виконання дослідницького завдання рубрики «Читай і досліджуй!» засвідчує, що до Езопових байок зверталися байкарі різних національних літератур: «Досліди, як переосмислювали сюжети Езопа у своїх творах українські байкарі П. Гулак-Артемівський, С. Руданський, Є. Гребінка, Г. Сковорода, Л. Глібов». Для осмислення тематичних паралелей рекомендовано підсумкове завдання: «Що спільного між байками Гребінки, Лафонтена та Езопа?».

Тематична інтеграція прослідковується в 6 класі в розділі «Різдвяні дива». Рубрика «Читацький путівник» налаштовує шестикласників/шестикласниць довідатися, як святкували Різдво в давнину зі сторінок повісті українського письменника М. Гоголя «Ніч перед Різдвом» та повісті «Різдвяна пісня в прозі» англійського письменника Ч. Дікенса. Магія Різдва, незвичайні перетворення та пригоди напередодні цього свята захоплять увагу учнів/учениць, коли вони прочитають твори І. Жиленко, Б. Матіяш, О. Гавроша та Т. Флетчера.

Реалізації діяльній інтеграції сприятиме одне із завдань рубрики «Читай і досліджуй!»: «Традицію прикрашати ялинку на Різдво українці запозичили в німецькій культурі. Знайди інформацію про це в інтернет-джерелах і підготуй для своїх однокласників/однокласниць цікаву розповідь».

Підручники мають виразний компетентнісний потенціал, що виражається у системності компетентнісно орієнтованих навчальних завдань для роботи учнів/учениць із текстом художнього твору, змістовності та доступності біографічних матеріалів про письменників/письменниць відповідно до особливостей вікового сприймання, наявності необхідного літературознавчого та мистецького матеріалу для глибокого осмислення ідейно-художньої цінності творів.

Формуванню читацької компетентності учнів/учениць сприяють художні тексти, навчальний матеріал і методичний апарат підручників, розроблених із урахуванням читацькоцентричного і текстоцентричного принципів. Тобто, у змістовому та методичному аспектах сутнісні ознаки предметної компетентності для п'ятикласників/шестикласників конкретизуються як початкове розуміння специфіки літератури як мистецтва, розвиток стійкого інтересу до читання творів української та зарубіжної літератури, удосконалення навичок виразного читання, знання художніх творів, обов'язкових для текстуального вивчення, та початкових відомостей про життя і творчість письменників, набуття елементарних умінь аналізу художніх творів, засвоєння основних понять із теорії літератури, розвиток усного й писемного мовлення учнів/учениць.

Читацькоцентричний принцип у підручниках реалізовано в рубриці «Читацький путівник», із якої розпочинається вивчення кожного нового програмового розділу. Призначення рубрики – означити в доступному викладі читацькі орієнтири для опрацювання художніх текстів. Наприклад, у 5 класі на пропедевтичному етапі вивчення в 6 класі програмового розділу «Романтика пригод і фантастики» інтригуючим його початком буде запрошення до учнів/учениць поринути в пригодницькі мандри разом із героями художніх творів цього розділу, дізнатися про позаземні цивілізації, невідомі планети тощо.

Розвитку предметної компетентності та реалізації читацькоцентричного принципу сприяє рубрика «Ти вже знаєш», змістове наповнення якої орієнтоване на актуалізацію здобутих предметних знань і вмінь, що є підґрунтям для набуття учням/ученицями нового читацького досвіду і погли-

блення вмінь аналізу художніх творів. Наприклад, шестикласники/шестикласниці мають змогу переконатися у власних навчальних здобутках під час вивчення праукраїнських міфів у переказах сучасної письменниці Дари Корній. Актуалізуючи їхні знання із уроків природничої галузі про наукові пояснення щодо виникнення життя на Землі, запропоновано дізнатися про вірування наших пращурів після прочитання праукраїнських міфів.

Художній текст як першоелемент структури підручників визначає таку організацію читацької діяльності учнів/учениць, що дає їм змогу самостійно сформувавши первинне читацьке враження про художній твір. Відтак ознайомлення з навчальною інформацією літературознавчого характеру про твір передбачено після аналітико-синтетичної роботи з художнім текстом. Такий підхід забезпечує формування предметної компетентності учнів/учениць, а саме: глибоко осягнути ідейно-художній зміст творів, виявити конкретно-історичне та загальнолюдське значення створеного письменником, сприяє формуванню морально-етичних цінностей, розвитку естетичного смаку та пізнавальних інтересів школярів/школярок.

Рубрика «Поміркуй!» уміщує компетентнісно орієнтовані запитання і завдання (репродуктивні, частково-пошукові) на розуміння учнями/ученицями прочитаних епізодів і твору в цілому. Зокрема, зосереджується увага на важливих подіях, діях і вчинках героїв, описах природи, інтер'єру, зовнішності та характеру персонажів, використанні художніх засобів та їх значенні, що є важливим для глибокого осмислення твору. Рубрику розміщено на полях художнього тексту, а не наприкінці художнього твору, що зазвичай традиційно прийнято в підручниках. Такий прийом у побудові підручників обрано з огляду на те, що сучасним учням/ученицям – дітям цифрового суспільства, дітям із кліповим мисленням – складно сприймати великі обсяги художніх текстів.

Навчальний матеріал рубрики «Літературознавчий клуб», що пропонується після прочитання твору та роботи над його текстом, сприяє формуванню в учнів/учениць уявлення про автора/авторку літературного твору як людину, митця, громадянина. Достовірність фактів, освітньо-виховна значущість біографічного матеріалу, відповідність віковим особливостям сприймання і пізнавальним можливостям учнів/учениць визначають сутність цієї рубрики літературознавчого характеру. Рубрика «Літературознавчий словничок», що пропонується в межах інформації про письменника, орієнтує на літературознавчий компонент предметної читацької компетентності. Для її послідовного формування в доступному для учнів/учениць 5 і 6 класу викладі подано науково достовірні тлумачення понять теорії літератури.

Для розвитку в учнів/учениць умінь дослідницької діяльності як сутнісної ознаки предметної компетентності в підручниках передбачено рубрику «Читай і досліджуй!», де запропоновано творчі компетентнісно орієнтовані завдання, індивідуальні та групові проєкти. Для їх якісного виконання вчителів/учительці обов'язково необхідно враховувати рівень сформованості читацької компетентності учнів/учениць, їхні навчальні та життєві інтереси. Тому наголошуємо на факультативному підході до виконання цих завдань. Оптимальним для якісного виконання може бути 1–2 завдання цієї рубрики на семестр.

Підручники мають вагомі дидактичні можливості для формування ключових компетентностей учнів/учениць. Реалізація компетентнісно орієнтованої моделі шкільного навчання літератури передбачає формування ключової компетентності учнів/учениць щодо вільного володіння державною мовою. Прикметно, що в цілому концепція підручників ґрунтується на важливості формування в учнів/учениць любові до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі української мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, розуміння української літератури в контексті світової художньої літератури. Невичерпний потенціал для формування цієї компетентності мають самі високохудожні тексти, рекомендовані для текстуального вивчення. Зауважимо, що ретельним є відбір і варіантів перекладу художніх творів зарубіжної літератури.

Окрім того, для формування цієї ключової компетентності у підручниках передбачено рубрику «Мовна скарбничка», змістове наповнення якої спрямоване на розвиток компетентних учнів-мовців,

уміння усно і письмово висловлювати свої думки й почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти. Наприклад, у підручнику 5 класу в рубриці «Мовна скарбничка» подано таке завдання: «Пригадай, що таке пряме та переносне значення слова. Зверни увагу, що слова у прислів'ях і приказках вживаються як у прямому, так і у переносному значеннях. Наведи приклади використання слів у творах малих жанрів фольклору в різних значеннях».

У 6 класі під час текстуального опрацювання праукраїнських міфів для їх осмисленого розуміння та збагачення словникового запасу важливо пояснити учням/ученицям значення архаїзмів (покуть, коровай, лик, клуня, трапеза). У процесі вивчення поезії М. Ткача «Моя Україна» акцентовано увагу шестикласників/шестикласниць на понятті «звертання» і запропоновано пояснити їх сутність та знаки пунктуації у тексті вірша.

Навчальний матеріал підручника 5 класу ефективно сприяє формуванню в учнів/учениць ключової компетентності «Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами». Так, вивчаючи казку братів Грім «Пані Метелиця», п'ятикласники/п'ятикласниці мають змогу ознайомитися з пізнавальною інформацією рубрики «Мовна скарбничка» та виконати таке завдання: «У Німеччині в сніжну погоду можна почути вислів: «Гульда (так часом називають пані Метелицю) стелить ліжко». Знайди у казці пояснення цьому вислову».

У процесі опрацювання в 5 класі оповідання канадського письменника Е. Сетона-Томпсона «Снап» важливо пояснити тлумачення назви породи собак та імені головного героя твору. Відтак змістове наповнення рубрики «Мовної скарбнички» збагатить знання школярів: «Бультер'єр (від англ. bull terrier, bull – бик і terrier – тер'єр) – порода собак, що належить до тер'єрів. Англійське слово terrier походить від латинського terra – земля. У англійську мову слово bull terrier прийшло з французької, де означає земляна собака, собака нори. Собаки цієї породи полюють на гризунів, що живуть у норах. Снап (від англ. snap) – миттєво хапати. Джинджер (від англ. ginger) – рослина імбир. Його використовують, зокрема, для приготування печива. Відповідно джінджерснап (від англ. gingersnap) – хрустке імбирне печиво (пряник). Часто це печиво виготовляють у вигляді чоловічка».

Доступно для п'ятикласників/п'ятикласниць подано пояснення імен героїв повісті-казки англійського письменника Дж.Р. Кіплінга «Мауглі»: «Ім'я головного героя твору завдяки письменнику Джозефу Редьярду Кіплінгу набуло широкого значення. Саме словом Мауглі називають дитину, яка виросла серед тварин. Такі історії й нині трапляються в реальному житті. Зазвичай ці діти втрачають здатність до спілкування з людьми. Завдяки Дж.Р. Кіплінгу ти тепер знаєш навіть деякі слова із мови гінді – однієї з тих мов, якими користуються в далекій для нас Індії. Так, слона звати Хатхі (у деяких перекладах – Хаті). Це не лише ім'я. Хатхі у перекладі з мови гінді означає «слон». Ім'я ведмедя Балу в перекладі з гінді означає «ведмідь».

Під час вивчення в 5 класі казки «Аліса в країні Див» запропоновано тлумачення імені автора твору: «Письменник гарно володів іноземними мовами. Саме завдяки таким знанням з'явився і знаменитий псевдонім Доджсона – результат хитромудрої головоломки, придуманої ним. Ім'я Charles Lutwidge він спочатку переклав латиною. Вийшло Carolus Ludovicus. А вже це ім'я знову переклав англійською, переставивши слова місцями. Так і з'явився Lewis Carroll – Льюїс Керрол».

У 6 класі формування в учнів/учениць ключової компетентності «Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами» передбачено зокрема в рубриці «Читай і досліджуй!» тематичного розділу «Народні пісні. Календарно-обрядові пісні»: «Якщо ти вивчаєш англійську мову, то прочитай англійську переробку тексту пісні «Щедрик», зіскануй QR-код і довідайся про історію її створення. Які образи, символи Різдва згадано в цій версії? Що споріднює цю пісню-переробку з українським оригіналом?»

Формуванню ключової математичної компетентності, що визначається як здатність застосовувати математичні знання та методи для розв'язання широкого спектра проблем у повсякденному житті, сприяє навчальний матеріал підручника 5 класу.

Виконання нескладних обчислень допоможе учням/ученицям чітко уявити реальні відстані у звичних для сприйняття українськими читачами/читачками одиницях вимірювання. Як-от: «В оповіданні Е. Сетона-Томпсона «Снап. Історія бультер'єра» міри довжини подано не в звичних для нас кілометрах, метрах чи сантиметрах, а в інших одиницях вимірювання. Так, ярд – це британська й американська міра довжини, що дорівнює 91,44 см, а фут – британська й американська міра довжини, що дорівнює 30,48 см. Знайди в тексті оповідання речення, у яких відстань вказано у футах, ярдах і милях. Обчисли зазначену відстань у кілометрах і метрах. Зачитай змінені тобою речення».

На уроках літератури в 6 класі також зосереджено увагу на важливості формуванню ключової математичної компетентності учнів/учениць – уміння трансформувати словесну інформацію у графічну, розуміти схематичні зображення та відтворювати їх у текстові повідомлення. Наприклад, продуктивному засвоєнню навчальної теми про українські календарно-обрядові пісні, що вивчається у 6 класі, сприяють схеми про основні ознаки фольклору та річне коло основних обрядів і календарно-обрядових пісень.

Ключова компетентність у галузі природничих наук, техніки і технологій передбачає формування наукового світогляду учнів/учениць. Так, під час вивчення в 5 класі творчості німецького письменника Е. Распе учням/ученицям запропоновано завдання: «Поміркуй над цими висловами видатних людей: «Без фантазії немає мистецтва, як немає й науки» (угорський композитор Ференц Ліст). «Ті, хто бачать сніг наяву в ясний день, завжди йдуть набагато далі від тих, хто бачить сніг, тільки засинаючи ночами» (американський письменник Едґар Аллан По). «Наука виграє тоді, коли її крила розкуті фантазією» (англійський фізик і хімік Майкл Фарадей). «Не може бути ні великого інженера, ні видатного хіміка, ні славетного лікаря, якщо вони не обдаровані здатністю до фантазування» (український письменник Микола Трублаїні). Як ти гадаєш, яке значення в житті людини має фантазія? Чому Мюнхгаузен придумує усі ці небувалиці?»

Виконання завдання пізнавально-пошукового характеру в процесі ознайомлення в 5 класі з творчістю датського казкаря Г.К. Андерсена також спонукає формуванню ключової компетентності учнів/учениць у галузі природничих наук: «Знайди Данію на мапі Європи й уявно проклади маршрут, яким можна дістатися з України до батьківщини письменника».

У 6 класі продовжуємо формування наукового світогляду учнів/учениць, що в основі ключової компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій. Науково-фантастичний твір сучасної української письменниці Неди Неждани «Зоряна мандрівка» посилює дидактичні можливості для розвитку цієї ключової компетентності.

Вихованню у школярів/школярок любові до природи, розуміння необхідності охороняти її сприяють художні твори, текстуальне опрацювання яких орієнтує на формування ключової екологічної компетентності. Твори для 5 класу, зокрема тематичного розділу «Дивовижний світ природи», мають потужний дидактико-методичний потенціал для послідовного формування цієї компетентності. Так, на усвідомлення необхідності охорони природи та важливості її збереження орієнтоване завдання, рекомендоване для осмислення казки Г.К. Андерсена «Русалонька»: «Як ти гадаєш, які деталі підводного світу, описані автором, є реальними, а які фантастичними, казковими? Подивися пізнавальне відео «Морські мешканці» та перевір свої припущення».

Під час опрацювання в 5 класі казки англійського письменника О. Вайльда «Щасливий принц» подано запитання репродуктивного характеру: «Чому Ластівка не думає про своє виживання? Чим може закінчитися для неї зима в холодному кліматі? Пригадай, які птахи не відлітають у теплі краї і як вони проводять зиму».

У рубриці «Читай і досліджуй» під час вивчення в 5 класі поезії П. Тичини запропоновано виконання творчого завдання: «А чи знаєш ти, що дзвоників існує майже 300 видів? Ці чудові квіти бувають лісові, польові, гірські. Підготуй для однокласників/однокласниць презентацію про ці квіти, супроводжуй її виразним читанням вірша П. Тичини».

Емоційний стан п'ятикласників/п'ятикласниць після прочитання та методично правильно побудованої роботи над опрацюванням змісту казки М. Вінграновського «Гусенятко» дозволить виконати таке дослідницьке завдання: «Тема гармонійного співіснування природи й людини є надзвичайно актуальною. Задля власного внеску в збереження довкілля пропонуємо тобі виготовити рекламний плакат або ж створити відеоролик про важливість охорони природних ресурсів Землі, її тваринного і рослинного світу. Презентуй свої напрацювання однокласникам/однокласницям – розмісти його на спеціальному стенді в своїй школі або ж у будинку, в якому ти мешкаєш. Допоможи птахам! Ти можеш виготовити для них шпаківні або ж годівнички та кожного дня насипати туди зерна чи крихт хліба».

У 6 класі під час вивчення байки М. Годованця «Голуб і Лелека» у рубриці «Читай і досліджуй!» запропоновано завдання пошукового характеру: «Дізнайся, які перелітні птахи проводять літо у твоїй місцевості. Пригадай, що ти знаєш про це з уроків курсу «Пізнаємо природу» або «Довкілля». Відшукай додаткову інформацію в бібліотеці або в рекомендованих учителем інтернет-джерелах. Результати дослідження презентуй на уроці».

На уроках вивчення в 6 класі гумористичної пригодницької повісті М. МакДоналд «Джуді Муді й НЕнудне літо» формуванню ключової екологічної компетентності сприятимуть завдання рубрики «Читай і досліджуй!»: «Об'єднайтеся з однокласниками та однокласницями в команди та дослідіть природу та клімат островів Борнео, куди подорожувала Еймі; Балі, де побувала тітка Опал. Щодо джерел дослідження проконсультуйтеся з учителем/вчителькою курсу «Пізнаємо природу» або ж «Довкілля». Зіскануй QR-код та дізнайся цікаві факти про острови Борнео та Балі».

Упевнено і відповідально використовувати цифрові технології в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності – це вміння, формування яких акумульовано в ключовій інформаційно-комунікаційній компетентності. З цією метою у процесі вивчення в 5 класі арабської народної казки «Аладдін» зі збірки «Тисяча і одна ніч» учням/ученицям запропоновано завдання пізнавально-пошукового характеру: «У наші дні у більшості країн світу для позначення тисячі часто використовується лише одна літера «к». Зрозуміти сенс такого позначення легко на прикладі запису 4k, що позначає можливості монітора. Якщо ти розумієшся на комп'ютерах, то знаєш, характеристика 4k вказує приблизно на 4 тисячі пікселів по горизонталі. Якщо тебе зацікавила ця інформація, дізнайся про походження такого позначення числа 1000».

У підручнику для 6 класу для глибокого засвоєння навчального матеріалу передбачено застосування цифрових сервісів. Наприклад, у процесі вивчення повісті Лесі Ворониної «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9» вказано на можливості цифрового ресурсу «Mind Map» і рекомендовано за його допомогою укласти карту пригод головного героя твору. Сканування означених у підручнику QR-кодів для доступу до необхідної навчальної інформації є одним із прийомів формування ключової інформаційно-комунікаційної компетентності. Як-от у процесі вивчення твору Ч. Дікенса «Різдвяна пісня в прозі» запропоновано таке завдання: «Зіскануй QR-код і переглянь «Різдвяну історію». Поділися своїми враженнями».

У контексті викликів інформаційного суспільства особливої значущості набуває ключова компетентність «навчання впродовж життя». Наприклад, у процесі вивчення в 5 класі навчальної теми, присвяченої народним казкам, важливо актуалізувати знання учнів/учениць і запропонувати поділитися ними з іншими: «Які народні казки відомі тобі з початкової школи? Яка з них стала твоєю улюбленою? Чому? Коротко розкажи її своїм друзям».

На формування в п'ятикласників/п'ятикласниць умінь працювати в колективі чи самостійно, організувати своє навчання спрямоване творче завдання, що рекомендоване в процесі опрацювання давньоукраїнської легенди про Берегиню: «Підготуй презентацію про символічне значення орнаментів на писанках, рушниках чи сорочках, про те, якими були традиційні українські обереги. Для виконання цього дослідження скористайся фондом власної чи шкільної бібліотеки або ж прочитай книжку Сергія Плачинди «Міфи й легенди стародавньої України».

Розвиток ключової компетентності «навчання впродовж життя» передбачено в 6 класі в процесі вивчення байок Езопа. У рубриці «Мовна скарбничка» повідомляється: «Езоп відомий не лише як мудрий байкар, а також як автор численних крилатих фраз. Найвідоміші з них, безперечно, знаєш і ти: «Друг пізнається в біді», «Одна ластівка весни не приносить». Поясни зміст цих висловів, що стали прислів'ями».

У рубриці «Читай і досліджуй!» до казки Б. Матіяш «Єва і білосніжна квітка лілії» подано тлумачення імені «Лілія» і запропоновано учням/ученицям підготувати інформацію про значення власного імені.

Виховання любові до України, рідного краю, пошанування історичних постатей — борців за національну незалежність — в основі визначень ключових громадянської та соціальної компетентностей. Так, патріотичне спрямування має рубрика «Читацький путівник» до розділу в 5 класі «Україна і я», де в зверненні до учнів/учениць зазначається: «Для кожної людини в світі рідний край — найдорожчий серцю. А за що ти любиш рідну вулицю, своє село чи місто, Україну? Напевно, немає жодного письменника або письменниці, які б не змалювали у своїх творах Батьківщину, її людей, природу, які б не захоплювалися нею, не турбувалися про неї. Адже рідна земля дорога серцю — як рідна мати. У цьому розділі ти більше довідаєшся про життя і творчість найвидатнішого українця — Тараса Шевченка. Прочитаєш поезію Богдана Лепкого та ознайомишся з творами сучасної поезії, у яких оспіваний український край».

Формуванню цих ключових компетентностей п'ятикласників/п'ятикласниць сприяє робота над оповіданням З. Мензатюк «Мій тато став зіркою». Зокрема, навчальний матеріал рубрики «Мовна скарбничка» спонукає до роздумів про гідність як важливу рису характеру людини: «В оповіданні «Мій тато став зіркою» йдеться про історичні події, які називають Революцією гідності. А що таке гідність? Це повага людини до себе та інших. Ця людська якість зумовлена тим, що кожна особистість самоцінна й неповторна». А рубрика «Поміркуй!» пропонує виконання завдання із залученням власного читацького і життєвого досвіду: «Гідність виявляється щоденно у маленьких і великих учинках. Яких саме? На підтвердження цієї думки наведи приклади з відомих тобі літературних творів та з власного життєвого досвіду».

Змістове наповнення рубрики «У колі мистецтв» навчальної теми, присвяченої вивченню в 5 класі оповідання О. Сайко «Гаманець», також є зразком формування активної громадянської позиції учнів на прикладі творчості художниці Є. Гапчинської. Зокрема, у підручнику зазначається: «Про дружбу написано не лише літературні твори, а й твори образотворчого мистецтва. Картини сучасної української художниці Є. Гапчинської життєрадісні та світлі. Її зворушливі персонажі веселі й безжурні. На перший погляд може здатися, що художниця не помічає, що навколо неї багато проблем і горя, а дитинство може бути таким гірким, як у Ритки із оповідання О. Сайко «Гаманець». Однак Є. Гапчинська багато уваги приділяє вирішенню проблем дітей, займається благодійністю. Художниця розповідає: «У мене є мрія — щоб у кожному дитячому будинку була хоч би одна моя робота, яка б стала світлим промінчиком для його мешканців».

Формуванню ключових громадянської та соціальної компетентностей учнів/учениць 6 класу сприяють художні твори програмових тематичних розділів «Міфи прадавньої України», «Народні пісні. Календарно-обрядові пісні», «Ліричні послання Україні», а також навчальний матеріал і методичний апарат до них. Наприклад, вивчення Державного Гімну України (автор тексту — П. Чубинський) і гімну (славня) кримських татар «Я поклявся...» авторства Н. Челебіджіхана супроводжується цікавою та водночас доступною для сприйняття шестикласників/шестикласниць розповіддю про авторів цих творів як патріотів і громадян, про історію створення та утвердження гімнів, їх значущість у сьогоденні.

Прикладом формування ключової громадянської компетентності є робота на уроці, присвяченому вивченню патріотичної лірики М. Ткача, Д. Кременя. Учням/ученицям пропонується підготувати добірку творів такої тематики, висловити свої враження про патріотичні твори, виразно процитувати їх у класі.

У рубриці «Мовна скарбничка» до теми щодо вивчення в 6 класі творчості Остапа Вишні подано матеріал, що сприятиме вихованню пошани до української мови та формуванню громадянської компетентності: «Заборони української мови, як однієї з ознак самостійності нації, тривали від 1627 року. Тоді за наказом російського царя спалювали церковні книги, надруковані в Україні. Продовжувався лінгвоцид і в ХІХ ст., як то описано в оповіданні Остапа Вишні. А під час російської агресії на Україну, що розпочалася 24 лютого 2022 року, на тимчасово окупованих територіях загарбники також знищували українські книжки».

Підручники мають виразну культурологічну спрямованість. Тематична і жанрова спорідненість літературного твору та творів інших видів мистецтва дозволяє показати широту аналізу та інтерпретації художнього твору, сприяє формуванню ключової культурної компетентності учнів/учениць. На її формування орієнтує наскрізна рубрика «У колі мистецтв». Пізнавальна і доступна для учнів/учениць навчальна інформація про національні та зарубіжні культурні надбання (репродукції художніх полотен, фото скульптурних, архітектурних пам'яток, короткий аналіз художніх полотен і музичних творів тощо) допомагає глибокому осмисленню ідейно-художнього змісту літературних творів, формуванню умінь проводити мистецькі паралелі в процесі їх вивчення. Так, під час опрацювання в 5 класі вступної навчальної теми про значущість читання і книжок у житті людини акцентується на важливості й інших видів мистецтва: «Серед них – музика, живопис, скульптура, архітектура, театр, кіно та інші. Та головне, що об'єднує справжні твори мистецтва різних видів, – це їхня мистецька цінність, пізнавальне, виховне, естетичне значення, яке вони мають для людей».

Розвитку в учнів/учениць інтересу до культурних і мистецьких здобутків, вихованню шанобливого ставлення до культурних традицій українців чи інших народів, а також здатності до емоційних переживань, уміння виявляти ціннісне ставлення до різних видів мистецтва сприяє система запитань у підручнику для 5 класу до рубрики «У колі мистецтв»: «Розглянь картини, де зображено дітей, які читають книги. Що, на твою думку, спільного між полотнами французького художника кінця ХІХ – початку ХХ ст. О. Ренуара, української художниці середини ХХ ст. Т. Яблонської та творами сучасних митця/мисткині – української художниці Є. Гапчинської та американського художника Дж. Дейлі? Який висновок про значення книги в житті дітей різних епох ти можеш зробити?».

Під час вивчення в 6 класі поезії І. Жиленко для візуалізації віршів новорічно-різдвяної тематики рекомендовано розгляд картин відомих художників – українського митця ХХ ст. М. Глуценка та французького майстра ХІХ ст. К. Моне. Рубрика «Поміркуй!» уміщує такі питання: «Чи доводилося тобі раніше бачити картини українського художника М. Глуценка та французького майстра К. Моне? Які кольори використовують митці, зображуючи сніг? Подумай, чому саме такі. Що спільного між поезією І. Жиленко та живописом художників?».

На уроках «Літератури (української та зарубіжної) учитель/вчителька має змогу формувати в учнів/учениць ключову компетентність «підприємливість та фінансова грамотність». Так, на розвиток ініціативності, уміння розв'язувати проблеми орієнтують запитання, що запропоновані учням під час опрацювання в 5 класі казки «Русалонька» Г.К. Андерсена: «Подискутуй з однокласниками/однокласницями на тему: хто має рацію – героїня чи її бабуся? Який світ кращий – підводний чи земний? Русалоньку привабив «вищий» світ тільки після того, як вона закохалася, чи так було й раніше? Обґрунтуй судження уривками з твору»; «Подискутуй з однокласниками/однокласницями: чому принц віддав перевагу принцесі, а не русалоньці? Чи можна засуджувати його за такий вибір?»

Розвивати цю ключову компетентність у 6 класі доцільно в процесі вивчення твору сучасної американської письменниці М. МакДоналд «Джуді Муді й НЕнудне літо». Слідкуючи за перегами з викликами, що організувала Джуді, шестикласники/шестикласниці можуть взяти за приклад її систему балів на кожному етапі на шляху до власної мети.

Отже, підручники літератури для 5 і 6 класів, як у змістовому, так і в методичному аспектах, орієнтовані на реалізацію інтегрованого та компетентнісного підходу, концепти якого задекларовано в Державному стандарті базової середньої освіти.